

نقد و بررسی وجوه ادبی قرائت علی بن حمزه کسائی

علی حسین احتشامی،^۱ مسعود عباسی

^۱ گروه، الهیات و علوم قرآن و حدیث، واحد توپسرکان، دانشگاه آزاد اسلامی، توپسرکان، ایران a.h.ehteshami.47@gmail.com

^۲ دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه آزاد اسلامی همدان

چکیده

مساله قرائت با نزول اولین آیه شریفه قرآن که متضمن اولین دستور قرآن در تاریخ اسلام بود مقارن شده لذا از همان صدر اسلام، قرائت قرآن کریم و تلاوت آن، مورد توجه پیامبر اسلام (ص) و صحابه بوده و بعد از ایشان، قرائت قرآن در جامعه اسلامی متفاوت گردید و هریک از اقوام و قبائل، بر اساس لهجه خود؛ قرآن را تلاوت می کردند تا اینکه اختلاف قرائات، پدیدار شد.

علی بن حمزه کسائی، یکی از قراء مشهور سبعة به شمار می رود و از شاخصه های مهم شخصیتی ایشان میتوان به: شهرت، جایگاه نحوی و ادبی او بین ادیبان، نحویان کوفه و بصره، گستره قرائت و کثرت تربیت شاگردان و تألیف کتابهای ادبی ایشان اشاره نمود.

واز عیوب و قدوح وی به این موارد نیز اشاره میکنیم: در نظر گرفتن پایین ترین سطح ادبیات عرب در استنادات ادبی و قرائی، ارائه قرائاتی شاذ، اشتباه به ارتزاق از طریق قرائت، اتخاذ نوعی اجتهاد و چارچوب شکنی در قرائت.

واژگان کلیدی: کسائی، اختلاف قرائات، نقد، وجوه ادبی، شائبه ها

مقدمه

حفظ و صیانت قرآن کریم، همواره مورد اهتمام مسلمانان بوده است. بیشتر و پیش تر از همه، پیامبر (ص) بر فرا گرفتن آیات الهی و خواندن آن به شیوه ای دقیق، حرصی عظیم و در این جهت بر تلاوت قرآن کریم مداومت داشت، دیگران را بر حفظ قرآن تشویق می کرد، برخی صحابه را مأمور آموزش قرآن به دیگران می نمود و برای کسانی که قرآن را فرا گرفته بودند، ارج و منزلتی خاص قائل می شد. صحابه نیز به قرآن، عنایتی ویژه و دقتی در حدّ وسواس در صحت و درستی قرائت خود داشتند و اگر اختلاف مختصری پیش می آمد تا اصلاحش از پای نمی نشستند و این دقت پایه و اساس دقت نسلهای بعدی در حفظ قرآن شد. وقتی پدیده اختلاف قرائت بارز شد، قرائت قرآن به همان صورت که نازل شده، اهمیت بیش تری یافت و مسلمانان تلاش کردند تا به قرائت معتبر و نصّ اصلی قرآن، دست یابند.

همین امر باعث گردید تا هر یک از اندیشمندان مسلمان به اندازه قدرت علمی و درایت خویش سعی بر آن داشتند تا در ارائه قرائت

صحیح پیامبر (ص) آن را مستند نموده و روش های گوناگون و ملاک های خاصی را برای اخذ قرائت صحیح در پیش گیرند. از جمله افرادی که در میان قرائت های هفت گانه دیده می شود قرائت کسائی می باشد که با رویکردی زبان شناختی به ارائه قرائت صحیح پرداخته است. فلذا نگارنده سعی بر آن دارد تا با بررسی از زمان عصر نزول تا پیدایش قرائت های چهارده گانه ملاک ها و معیار های قرائت صحیح و آثار نتایج مبحث اختلاف قرائات را بیان نموده و در سایه آن به بررسی قرائت کسائی به عنوان یکی از قرائت های مطرح در میان قرائت های هفت گانه که رویکردی زبان شناختی دارد مبادرت ورزد و جایگاه و رتبه قرائت ایشان را تبیین نماید.

با رجوع به منابع دینی و تاریخی می توان گفت که اولاً مقداری در مبحث قرائت، همچون مباحث حدیثی برخی از عوامل نفسانی همچون کسب افتخار و شهرت و برخی عوامل سیاسی در آن تأثیر گذاشته و به این جهت اجتهاد در قرائت را نیز -بر خلاف معیار اصلی در قرائت که همان سماع می باشد - وارد این مبحث نموده اند. کسائی از جمله افرادی می باشد که با استناد به قواعد زبانی راه اجتهاد را در قرائت پیش گرفته و در برخی موارد به قواعد عربی شاذ نیز استناد کرده است. فلذا می توان گفت قرائت کسائی با ویژگی هایی که دارد قابل پذیرش نیست.

تعریف علم قرائت

«اولین علمی که میان مسلمین شکل یافت، علم قرائت قرآن بود؛ زیرا در آغاز اسلام مسلمانان فقط در پی فرا گرفتن قرآن بودند. این علم، درباره صوّر منظم کلام الله، از حیث وجوه اختلافات مشهور متقن، بحث می کند و مراد از آن، تحصیل ملکه ضبط اختلاف مشهور متقن است. در این علم، طریقه قرائت صحیح بر طبق قرائت قاریانی که سند قرائت آنها؛ به حضرت رسول اکرم (ص) می رسد، بحث شده است؛ سند قرائت شخص قاری، چگونگی قرائت و موارد اختلافات آنها از همه جهت، ذکر شود.» (میر محمدی، سید ابوالفضل. تاریخ و علوم قرآن. بهار ۱۳۷۳ ش، ص ۸۹)

موضوع علم قرائت

موضوع علم قرائت قرآن بما هو قرآن می باشد، به این معنا که قرآن که متشکل از لفظ و معنا بوده و به صورتی که از زبان پیامبر (ص) صادر شده، دنبال می گردد به عبارت دیگر نحوه